

УКРАЈИНСКА КРИЗА 2013-2015

Геополитичка подељеност Украјине, њене противречности заокупљале су пажњу научних стваралаца, политичких и друштвених аналитичара још у совјетском периоду, а нарочито након стицања независности и распада СССР.¹ Историјски, културни елементи, укључујући језичко-религијске факторе, подељености и слојевитости њених региона чинили су са једне стране извесно богатство њеног цивилизацијског наслеђа, а са друге стране могућности подела и озбиљно постављали питање функционисања од краја 1991. независне Украјине као унитарне државе.² Без обзира на све слојевитости и разлике у културно-историјском наслеђу Украјине, она се практично у целини могла сматрати делом руског света (Руски мир), а сем евентуално саме Галиције, све до данашњих дана и становништвом и земљом која већински стреми интеграционим процесима на постсовјетском простору у чијем је центру Русија.³ Не-

¹ Овде издвојимо само научне монографије: Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, Службени лист Југославије, Београд 1998, поглавље о Украјини; Carrere Hélène D'encausse, *La gloire des nations – ou la fin de l'Empire Sovietique*, Fayard Paris–Mosque, 1990; Жилцов С. С., *Неоконченна п'єса для оранжевой Украины*, Международные отношения, Москва, 2005; Ефименко А., *Историја украјинског народа*, Институт за политичке студије, 1999. Београд; Петровић Драган, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј Нови Сад, Институт за међународну политику и привреду Београд, Нови Сад 2008; Петровић Драган, Николић Горан, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009; Петровић Драган, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010;

² Kuzio Taras, "National Identity and History Writing in Ukraine", *Nationalities Papers*, Vol. 34, No. 4, September 2006, pp- 408-427; Rodgers W. Peter, "Understanding Regionalism and the Politics of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands", *Nationalities Papers*, Vol. 34, No. 2, May 2006, pp 157 – 174. Каспэ Святослав, „Постсоветские нации в саду расходящихся тропок“, *Россия в глобальной политике*, при участии Foreign affairs, том 7, Н 6, ноябрь-декабрь 2009, стр. 154-163; Јазиф Александар, „Друштвене линије подела у Украјини“, *Међународна политика*, Институт за међународну политику и привреду, број 1134, Београд, април-јун 2009, стр. 66-80; Грчић Мирко., «Геополитичке промене на територији бившег СССР-а», *Глобус*, 1995, стр. 9-21;

³ *Украинцы народ и культура*, Роосниская Академия наук и Национална Академия наук Украина, Наука, Москва - Киев, 2000; Нарочница Наталија, *Русија и Руси у светској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008; Важдра Андрей, *Путь зла, Запад: матрица глобальной сегемо-*

зависна украјинска држава је уз све своје противречности и кризе, функционисала, највише захваљујући парламентарно-изборном систему, који је, услед прилично уравнотеженог односа међу становништвом Украјине проруске и украјинске идентитетске матрице, доводио на власт наизменично председнике и владе једног или другог геополитичког правца. То се могло назвати „украјинском клацкалицом“ јер је заиста у бирачком телу, снага умерено проруских водећих партија Партије региона и Компартије, са једне стране, и са друге стране водећих проукрајинско идентитетских, попут Блока Јулије Тимошенко, Наше Украјине и др, била прилично изједначена, па су се и владе и председници република бирали у прилично изједначеном билансу. Тај изборни фактор, поверење грађана у изборни систем и парламентаризам, озбиљно су уздрмали велика криза крајем 2004. поништавања изборне победе за председника државе Виктора Јануковича, лидера Партије региона, и мобилисање на улици маса западноукрајинског концепта, што је названо Наранџаста револуција, односно понављање избора уз мешање САД и неких западних сила, и на крају победу и избор за председника Виктора Јушченка.⁴ Управо током председничког мандата Јушченка долази до даљње ерозије поверења у институције система, имајући у обзир да је између осталог, распустио легитимно изабрану владу Јануковича почетком 2007, и заказао ванредне парламентарне изборе у јесен те године, када тесну већину добијају за формирање нове владе странке суверенистичког концепта.⁵ Најзад почетком 2010. на председничким изборима побеђује Јанукович, готово истовремено се формира већинска влада Партије региона и Компартије (уз малу странку Литвина), а закључно са октобарским локалним изборима, ове странке преузимају власт на свим нивоима.⁶ Све до јесени 2013. године владајуће структуре на челу са Јануковичем и премијером Азаровим воде земљу нешто ближе проруској опцији, задржавајући међутим као званични правац начелно опредељење Кијева ка ЕУ. Пут ка ЕУ је међутим био само начелан, јер је у стварности заправо дошао у ћорсокак по низу тешко испуњивих услова, од којих је једно од најтежих било везано за затворску казну Јулије Тимошенко.⁷ Са друге стране расположење већег дела украјинске популације ка развијању даљих облика интеграција на постсовјет-

ниш, АСТ, Астрел, Киев-Москва, 2006; Воейков Николай Н, *Церковь, Русь и Рим*, Лучи Софии, Минск, 2000; Петровић Драган, «Геополитички аспект савремене Украјине», Глобус, број 32, Београд, 2008, стр. 177-189; - Петровић Драган "Савремена Украјина", Земља и људи, Београд, 2009, свеска 59., стр. 71-77;

⁴ Will the orange revolution, bear fruit? EU / Ukraine relations in 2005 and the beginning of 2006, Batory foundation, Warsaw; Жилцов С. С., *Неоконченна п'єса для оранжевой Україны*, Международные отношения, Москва, 2005;

⁵ Kuzio Taras, "Russian Policy toward Ukraine during Elections", Elliott School of International Affairs, George Washington University. 2006, Heldref Publications. pp. 492-516; Ukraine, country report, November, 2008, Published by The PRS Group, Inc. Road, Suite East Syracuse, USA, pp. 1-60.

⁶ Петровић Драган, Председнички избори у Украјини 2010, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010; Петровић Драган, «Председнички избори у Украјини 2010. – анализа остварених резултата по административним областима и културно-историјске регионализације», Међународна политика, бр. 1139, Београд, 2010. јул-септембар 2010, стр. 47-63.

⁷ Драган Петровић, «Украјина у време председничког мандата Виктора Јануковича 2010-2012», Међународна политика, Београд, 2012. број 1146, април-јун 2012. стр. 28-38.

ском простору нарочито према Царинској унији је била евидентна, па је тако у јуну месецу 2013. Украјина ту добила статус посматрача.⁸

Фазе Украјинске кризе

Украјинска криза је формално настала у јесен 2013. године, у оквиру протеста опозиције у односу на тадашњу власт, мотивисане одбијањем владе Азарова и председника Украјине Јануковича, да потпишу Споразум о придруживању са ЕУ. Ти протести су у почетку организовани само у Кијеву, а потом и у више области и насеља западног дела земље. Нарочито од почетка 2014. календарске ови протести попримају и агресиван карактер, што је резултирало и са више погинулих и повређених у њима. Након споразума између опозиције у протесту и представника власти, уз посредство министара спољних послова земаља ЕУ (Француске, Немачке и Пољске), које је начелно подржала и Русија чинило се да је дошло до компромиса у обуздавању настале кризе. Међутим, мимо договора екстремније крило протестаната, користећи договорено повлачење органа реда, насилно преузима власт, што доводи до промене власти у Кијеву, повлачењу пред насиљем Јануковича. Интересантно је да су пре свега САД, а у пасивнијој форми и већина других западних земаља подржале потом овакав прелом. У том правцу је фебруарско преузимање власти од протестаната „на Мајдану“, окончало прву фазу украјинске кризе, која се манифестовала у Кијеву и западним областима земље.

Другу фазу би смо могли да назовемо „руска весна“ (руско пролеће), која је приближно трајала негде до погрома у Одеси почетком маја. У овој фази украјинске кризе, Југоисток, који је огромном већином рускојезични, а који чине административне области Луганска, Доњецка, Дњепропетровска, Харковска, Одеска, Николајевска, Херсонска и Запорошка, био је захваћен масовним демонстрацијама негодовања на насилну промену власти у Кијеву и западној Украјини, и забраном статуса руског језика као званичног, што је декретом прогласила нова власт. Истицани су захтеви за аутономију Југоистока, тачније федерализацију земље. У неке градове и насеља југоистока у овом периоду, долазили су бојовници Десног сектора и симпатизери Мајдана, који су у пар наврата чак покушавали да заузму регионалне и локалне центре адми-

⁸ За шире интеграционе везе са Русијом и постсовјетским простором постоји прилично распрострањено расположење становништва, нарочито у источном и јужном делу земље. О томе сведоче и новија истраживања која су у том правцу реализована. Тако по истраживањима које је презентовано у Институту за социологију Националне академије наука Украјине око 67 % испитиваних пунолетних грађана источних провинција подржава улазак земље у Царински савез, у јужним областима 60 %, у централним 44 %, и у западним 33 %, уз противљење на истоку свега 9 %, 15 % на југу, 20 % у центру и око 38 % популације на западу. Посматрано по старосној структури, присталица интеграција са Русијом и постсовјетским простором је више у старијој популацији него међу млађим узрастима. Видети у Шульга Николай Александрович, «Отношение населения Украины к украинско-российскому межгосударственному и экомоническому сотрудничеству», Российский институт стратегических исследований, Проблемы национальной стратегии, N 4, 2011, Москва, стр. 94-97.

нистративне власти (општину, седишта административна и др), што је доводило до сукоба и хомогенизације рускојезичког Југоистока. Ова фаза, која је почела превратом у Кијеву, и где је сутрадан већ у Харкову 23 фебруара одржан скуп политичких представника Југоистока, који су навели да не признају до даљњег нову власт, окончана је управо погромом у Одеси почетком маја. Током ових седамдесетак дана, најважнији догађаји су поред све масовнијих протеста широких маса становништва, пре свега на читавом Југоистоку, а у мањој мери и неким другим централним и северосточним областима земље, јесу одвајање Крима, проглашавање суверености од стране протестаната Луганске и Доњецке области, те отпочињање првих оружаних чарки у њима. Протести широких народним маса рускојезичког Југоистока, отпочели су прилично спонтано, одмах након преврата у Кијеву, а посебно током марта и априла месеца. Отцепљење Крима закључно са референдумом 16 марта, подстакло је интензитет и масовност скупова и манифестација „руске весни“, нарочито у Харковској, Доњецкој, Луганској и Одеској области, а тек у нешто мањем интензитету и у Запорошкој, Херсонској и Николајевској, док је због снаге стационараних безбедоносних снага прокијевских и посебно Десног сектора и других промајданских група, тај интензитет деловања био извесно мањи, али ипак евидентан и у Дњепропетровској области (противречни тајкун Коломајски је био управник ове области).

Мај је био месец изузетне радикализације украјинске кризе, након чега она прво постаје сукоб обележен великим погромом у Одеси, потом долази до одржавања референдума о независности Луганске и Доњецке области 11 маја, уз перманентан пораст интензитета сукоба са органима безбедности прокијевске власти, укључујући постепено и војску. Истина након погрома у Одеси долази до завођења неког облика полицијског часа на остатку Југоистока ван Луганске и Доњецке области и до присилног прекидања манифестација „руске весни“. Током овог кратког, али турсног периода, који се завршава 25 мајем и избором Порошенка, односно радикализовањем интензитета војне интервенције Кијева на истоку (тзв. АТО – антитерористичка акција), сукоби оружани су се поспешили, али они још увек нису попримили интензитет тоталности као у следећем периоду. Рецимо иако су још 11 маја након референдума две проруске републике стекле легитимитет, многе цивилне и административне везе са остатком Украјине су постојале, а снаге ополоченаца рецимо нису дирале пограничне јединице, и у највећем касарне регуларне војске. Сукоби су углавном вођени фрагментарно, без линија фронта, око важних стратешких центара, као што је пре свега Славјанск и Краматорск, где се истакао министар одбране самопроглашене Доњецке републике Стрелков.

Одржавањем (крњих и мањкавих) председничких избора 25 маја, и избором Порошенка дошло се са једне стране до добијања каквог-таквог легитимитета за пучистичке власти у Кијеву, а са друге стране до екстремног радикализовања оружане интервенције украјинских власти према самопроглашеним проруским републикама, и развоја правих ратних сукоба са бројним жртвама. Тако долази до следеће ратне фазе развоја украјинске кризе, која је трајала од председничких избора 25 маја, када већ исто вече са проглашењем већ у првом

кругу Порошенка за председника се изузетно радикализује ниво ратног сукоба на истоку Украјине и ова велика фаза траје све до закључења примирја у Минску 5 септембра. Ово је заправо права ратна фаза украјинске кризе, борбе су попримиле за разлику од претходне фазе, општи карактер, није више било неутралних или изолованих украјинских и других јединица (на пример граничне службе) већ су се сви у зони сукоба укључили у ратовање.

Ова дугачка ратна фаза сукоба има своја три подпериода. Први је од 25 маја до краја прве седмице јула, докле су проруски борци успевали да у највећем задрже линију сукоба и своје стратешке положаје, иако ни у овом периоду то није био сукоб две војске, већ се са стране ополоченаца радило о бројчано и наоружањем вишеструко инфериорнијем противнику у односу на прокијевске снаге, који је герилском тактиком успевао да задржи своје позиције. Наиме прокијевске снаге су прилично лако пролазиле у дубину територије проруса, али када би улазиле у урбане средине не усуђујући се да то чине и пешадијом, доживљавале би осетне губитке своје оклопне технике. Почетком јула и губитком Славјанска и Краматорска почиње друга подфаза у оквиру летње ратне кампање сукоба која је трајала приближно све до друге половине августа. У овој подфази су се проруски борци и даље бранили, али сада практично у латентном повлачењу, пред далеко бројнијим и боље наоружаним противником. Украјинска страна је располагала са регуларним трупама, укључујући бројне резервисте и регруте мобилисане у неколико фаза мобилизације. Томе треба додати да су неки тајкуни, попут Коломајског сами наоружавали плаћеничке јединице, а тзв. Национална гарда формирана је од промајдановских добровољаца, углавном из екстремно десничарских покрета попут Десног сектора, партије Слобода и других. Најзад САД и неке западне земље су све више слале инструкторе, а било је и неколико страних плаћеничких фирми са борцима које су ангажоване. Проруски борци су добијали одређену помоћ од Русије, али интензитет те помоћи је тешко реално проценити. Нема сумње да су добровољци одатле долазили, али се не може располагати са тачним подацима улоге саме руске државе, односно у којем обиму је она слала помоћ.

Најзад у последњој подфази летњег ратног сукоба у Украјини, који је трајао приближно од друге половине августа до 5 септембра, проруски борци су ивршили преокрет, ослободили из окружења Доњецк и Луганск, одбацили од границе са Русијом прокијевске снаге, избили поново на Азовско море и чак су успели да опседају поламилионску луку Мариупољ. Следио је период, примирја, све до друге половине јануара, када су се разбуктали сукоби, који су трајали све до ступања на снагу другог Минског споразума о примирју 15 фебруара.

Међународни и унутрашњополитички амбијент настанка украјинске кризе

Светска економска криза настала начелно 2008. године, а по својим узроцима и структуралним последицама пре свега америчка (у ширем смислу

Западна) економска криза, нагло је убрзала процес прерастања светског поретка од монополарног са доминацијом само једне (супер)силе САД, ка мултиполарном, где паралелно егзистира више светских сила, где је Америка појединачно посматрано и даље водећа међу данашњом лепезом светских сила, али без могућности као раније да самостално креира главне токове у међународним односима. Заправо САД и даље најчешће намерно изазивају и креирају кризе у појединим деловима света, али без могућности да их окончавају, онако како су то замислиле, и како то Вашингтону одговара. Претходне, 2013. календарске године, то су најбоље показале у пракси сиријска и украјинска криза, коју су креирале САД у сарадњи са још по пар мање значајних савезника у оба ова случаја. У сиријском случају се желео преврат и свргавање режима Башара Ел Асада, најсличније по либијском сценарију. Ту се желело на чело земље довести послушно руководство и овом геополитички важном блискоисточном и медитеранском земљом наметнути свој утицај, те потиснути одатле руски и кинески, и на тај начин повећати могућности за даљи притисак на Иран и јачање својих позиција у широј регији.⁹

У случају Украјине се притисцима и разноликим деловањем на председника Јануковича и владу Азарова желело усмерити званични Кијев на потписивање споразума о сарадњи и придруживању са ЕУ, и припремати терен за победу прозападне опозиције. Када је власт у Кијеву избегла потписивање под датим околностима ССП, подржавали су се протести опозиције. И у сиријској и у украјинској кризи реаговала је Русија, и док је у првом случају у септембру 2013. спречен Вашингтон да реализује већ најављену војну интервенцију на Сирију, у украјинском случају је Москва, својом правовременом интервенцијом пре свега у економској равни, утицала на званични Кијев да не прихвати потписивање ССП.

Ова два велика међународна догађаја су указивала на убрзавање преласка светског поретка ка мултиполаризму, чему свакако у том правцу треба додати и аферу Сноуден. Сиријска и украјинска криза током 2013. су биле на неки начин победе Русије у домену тзв. „тврде“ моћи, а случај Сноуден је фактички пораз Вашингтона у домену „меке“ моћи, слично као што је то претходних година био случај Викиликс. Међутим, током ове 2014. календарске године, Вашингтон је појачао притисак и на тај начин показао намеру да се жестоко бори за успоравање, или можда чак заустављање, а у неким тактичким случајевима и преусмеравање већ одмаклог процеса преласка светског поретка ка мултиполаризму. По сваку цену се бије битка за долар, односно тежња англоамеричких центара моћи, да се долару што више продужи позиција светске валуте плаћања, и на тај начин задржи сопствена хегемонија у финансијском домену у свету

⁹ О светској економској кризи и утицају на прераспodelу односа снага у свету у Комазец Слободан, Петровић Драган, *Глобална и монетарна криза и нови геополитички и финансијски односи у свету*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014; о преласку светског поретка ка мултиполаризму у Rousset Marc, *La nouvelle Europe: Paris-Berlin-Moscou*, Le continent paneuropeen face au choc des civilisations, P. Godefroy de Bouillon, Paris, 2009 такође у Драган Петровић, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови, Центар за истраживање међународне сарадње, Београд 2010

Украјинска криза се појачала управо деловањем англоамеричке политике, што је у радикализацији ситуације довело до фебруарског преврата и свргавања Јануковича, владе Азарова и довођење проамеричких и у исто време екстремистичких групација на власт у Кијеву. Чини се да је са једне стране Русија била затечена оваквим сценариом, и да није довољно улагала у јачање своје меке моћи у Украјини протеклих година. Русија је уз сав пораст своје снаге и утицаја у протеклој деценији и по, ипак показала и извесне слабости, које су је спречиле да још више ојача. Последице раслојавања друштва током деведесетих и опстанак дела неолибералних структура који уз слој тајкуна представљају не само неуравнотеженост стратификације руског друштва, већ и снаге које нису спремне да прате до краја руске државне и националне интересе, посебно не у случају сучељавања са САД и глобалним центрима моћи.

У самој Украјини у њеном западном делу је изузетно развијен национални идентитет, који се у Галицији изродио у антирусизам, док је у југоисточној половини земље рускојезичко становништво иако свесно свом културном припадању руском свету и цивилизацији, остало у идентитетском смислу добрим делом разапето између уже украјинске и шире руске националне идентификације, најчешће са дуалном националном свешћу ствараном у совјетском периоду и дограђиваном у последње две деценије украјинске независности. И поред свега тога руска политика на челу са Путином је од марта месеца успела да у датим, веома тешким околностима да се носи са бројним изазовима и замкама, и да извуче неки резултат који за сада није ни победа ни пораз, већ представља солидну основу за наставак битке за Украјину. Поред повратка Крима Русији, две области Луганска и Доњецка су се након тешке и крваве борбе одбраниле (за сада) од налета украјинских формација. Стиче се утисак да су проруске оружане снаге при том однеле далеко више победа у односу на прокијевске снаге, и што је посебно важно ушле у почетним фазе стварања сопствене праве армије, практично ни из чега. Нарочито су у последњих неколико седмица трајања сукоба у 2014. (август-септембар) проруски борци нанели тешке поразе кијевским снагама и повратили добар део претходно изгубљене територије, уз доношење тешких губитака противнику.

Фактички свака од стране у сукобу (Кијев, односно Новорусија), али и велике силе (Русија, САД, ЕУ и др.) имале су својих адута до постизања првог примирја у Минску септембра 2014. да су оствариле макар нешто од зацртаних циљева, и све задржавају могућност да се нешто у том правцу надокнади и стекне, укључујући и вероватну могућност обнове непријатељстава. САД су могле да начелно буду задовољни читавим њиховим замишљеним пројектом отварања украјинске кризе. Путем субверзивног деловања успели су да преко опозиције оборе легитимно изабране власти у Украјини на челу са Јануковичем и Азаровим, поставе режим са изузетном антируском ксенофобијом, и потпуно политички завистан од Вашингтона, који у исто време одбија компромис са Југоистоком земље. То ставља у врло тешку раван званичну Москву, којој највише одговара смиривање сукоба и постизање свеобухватног међународног договора, којом Украјина (наравно ван Крима, који је део Русије) остаје начелно целовита земља, али федерализована по питању Луганске и

Доњецке области, а по могућности и са наглашеном децентрализацијом, или чак аутономијом за остатак Југоистока, те у исто време, са ванблоковским статусом за читаву земљу. Успесима проруских бораца у Новорусији, отпада могућност до даљњег да Кијев игнорише њихово право на макар федеративан статус. Међутим, са друге стране Кијев не показује озбиљну спремност да за остатак Југоистока (Харковска, Запорошка, Дњепропетровска, Николајевска, Херсонска и Одеска област) даје било шта, осим евентуално права на употребу руског језика (и то на локалном нивоу) и само изузетно неких минималним облика децентрализације, али опет који би вероватно важили и за друге украјинске регије. Политици водећих сила ЕУ више одговара постизање споразума, стицање могућности за укидање досадашњих санкција према Русији, с тиме да показују симпатије ка решењу у оквиру целовитости Украјине неког облика аутономије или чак федерализације за проруске регије, што све заједно није далеко од захтева званичне Москве. Главни проблем су САД којима реално не одговара смиривање сукоба и постизање споразума, посебно не оног, који би био у руском интересу.

Структуре у Новорусији, теже независности, али би били принуђени да прихвате фиктивно бивствовање у Украјини, са снажним елементима сопствене државности, и то вероватно као прелазно решење. Актуелни украјински политичари, које је на површину донео Мајдан и улични протести, након забрањивања проруских Компартије и сламања Партије региона, виде своју шансу у том недемократском поретку, у којем би се такмичили у антирусској реторици и непопустљивости за праведно и демократско решење питања Југоистока. Управо увођење неофашистичких покрета, реторике и политичара из западне Украјине и пре свега Галиције у само политичко вођство у Кијеву, представља за америчку политику гарант даље заоштрениости украјинског конфликта, непопустљивост Кијева и спремност на дугорочни конфликт са Москвом и Руским миром у целини (руским светом).

Југоисток Украјине је економски најјачи део земље, а до сада је био спутаван од стране централних власти и вршила се редистрибуција средстава у корист западних региона, и највише економски сиромашне, али политички преобладајуће Галиције и самог Кијева. Отуда уз сво разнородје ставова становништва Југоистока (независност, аутономија, федерализација и др.) постоји свакако макар двотрећинска већина за аутономијом и располагањем сопствених средстава и права на одређивање сопственог развоја, потом очувања руског језика као званичног, тесних културних веза са Русијом и др. Стога није ни чудо да је у задњих деценију и по, Партија региона, чији је основни мото право на разноврсност уређења и организације земље, различитих украјинских региона, посебно за рускојезички Југоисток којем се обраћала, имала толико изборног успеха, и била апсолутно доминантна на овим проруским подручјима, а најјача убедљиво по броју мандата у Врховној ради у Кијеву, и најчешће давала премијера или председника земље. Отуда страх код носиоца власти у Кијеву да ће демократски процес и јавна дебата довести до неког од наглашених облика аутономије, или чак федерализације за читав Југоисток. Стога се и тежи опсадном стању, прављењу зидова према Русији, проглашавањем половине

становништва Украјине сепаратистима, и стављење њих ван закона, ванредним полицијским мерама, „антитерористичким операцијама“, хапшењем, батињањем и чак убијањем неистомишљеника, постојања приватних армија, неофашистичких батаљона, све у правцу опстанка на власти, обезбеђења стечене имовне тајкуна, слушање америчких налога. У том правцу је било јасно још након септембарског примирја да је сасвим реална могућност настављања пре или касније оружаног конфликта, који највише одговара америчкој политици (уз евентуално такође непопустљиве и антируске политике Пољске, евентуално Британије и балтичких република) као и њиховим марионетама, пучистичким политичарима у Кијеву - од америчког експонента Јацењука, до неофашистичких и екстремистичких Тјагинбука и Турчинова, да не спомињемо Јароша, Љашка, део тајкуна и др..

Русија у овој ситуацији има огроман улог, јер то није само борба за опстанак проруског идентитета Југоистока: То је и борба за покушај да Кијев остане ван НАТО, борба за мултиполарни светски поредак, борба за охрабривање ширих процеса и токова у самој Европи који се залажу за самосвојност Европе од англоамеричке и глобалистичке политике, борба за дијалог и покушај решавања односа у свету без хегемона и једностраног наметања воље, борба за реформу финансијског и економског система, одбијање наметања неолибералне економије и улоге долара као искључивог светског платежног средства, којим фактички Вашингтон већ деценијама прелива сопствене економске слабости и опорезује остатак човечанства. У том правцу даље решавање украјинске кризе, по свом значају далеко превазилази питање уређења ове земље, или чак интереса шире регије, па и саме Европе, то је заправо чворишно питање конфликта нагомиланих противречности и тежње Вашингтона да исфабрикованим сукобима, одлаже или чак спречи наставак процеса преласка светског поретка ка мултиполаризму, који одговара практично свима сем самој Америци и њеној хегемонистичкој елити. Друго је сасвим питање да ли је актуелна Русија која је без сумње у узлету, ипак кадра да уз своје проблеме који су у највећем наслеђени још из Јељциновог периода (велике неједнакости у друштву, тајкуни, део неолибералне елите са стеченим позицијама и реално окренут глобалистичким центрима моћи, који је до сада неискрено подржавао Путина или му се барем није отворено супротстављао) уђе у борбу до краја у украјинској кризи са кијевским пучистима, тајкунима и америчком политиком која иза њих стоји, те извојује не само опстанак ЛНР и ДНР, већ и макар минималну аутономију за остатак Југоистока у оквиру јединствене ванблоковске Украјине.

За српско питање на Балкану, ово је такође битка за смањење, можда у почетку само делимично, англоамеричког притиска у свим областима политике и живота, што би водило (постепеном) расту демократизације и слободе у српском друштву, отржењу од погубног наметнутог неолибералног концепта економије и друштва, шансу за демократско и праведније решавање српског питања у целини, за почетак културним, и вероватно економским повезивањем у региону и др.

Руски утицај на Балкану ће се у скоријој будућности значајно повећати из најмање два врло важна стратешка разлога: решавањем украјинске кризе, где ће се руски утицај највероватније и институционализовано, демократским средствима, већинском вољом тамошњег становништва проширити на простор Југоистока (за сада је враћен Крим, а ЛНР и ДНР су се конституисале), и друго реализацијом неког од облика пројекта Јужног тока, макар проширењем постојећих капацитета цевовода. За сада то је дуплирање Плавог тока до Турске, и изградња новог цевовода до Грчке, одакле би се могли у перспективи гранати даље цевоводи преко Македоније до Србије, и чак вршити притисак за изградњу испод Црног мора и до Бугарске, или неке од других комбинација. Једноставно како само Русија од великих сила има вишак, и то изузетан енергената за извоз у односу на своје потребе, а европске земље су у огромном дефициту (али и Кина, Индија, Јапан и највећи део осталих земаља света), то је логично да се изградњом цевоводне инфраструктуре остварује најјефтинији и најбржи њихов дотур од Русије. Тренутно одустајање од изградње Јужног тока, више је констатовање неспремности политике ЕУ за његовом реализацијом, него што је спремност Русије, да не говоримо о економским интересима свих судеоника пројекта, да се одустане од овог замашног подухвата. Његово даље пролонгирање, додатан је тег оптерећења тешких услова и захтева атлантистичких снага у Европи, земљама Старог континента, а руски маневар у правцу постизања договора са Турском, и планираног са Грчком, нови успешан шаховски потез реализације енергетске политике, након чега се неки од облика Јужног тока чини још неопходнијим и пожељнијим, посебно за земље Југоистока и Југа Европе.

Противречности Минског споразума и наставак сукоба у јануару

Споразум у Минску о примирју између сукобљених страна у Украјини, који је ступио на снагу 5 септембра представљао је компромис, који је задовољио тада елементарне интересе страна потписница. Свака од страна у сукобу тада је одржавањем примирја могла да оствари бар неке од својих најважнијих интереса и да покуша путем преговора да то прошири у своју корист.

Власти у Кијеву, су примирје дочекале са олакшањем, након низа неуспеха које је њихова велика офанзива на Доњецк и Луганск доживела у последњој декади августа. Уместо најављиване победе, заузимањем макар једне од две престонице ЛНР и ДНР, доживео се војнички пораз, који се нарочито почетком септембра претворио у распад фронта и победоносно наступање у свим правцима проруских снага. Тада је за 23 август, национални празник Украјине била планирана за режим у Кијеву победоносна парада и громогласно најављивано заузимање Доњецка, а уместо тога у престоници ДНР је од стране проруса организована парада, на чијем су крају спроведени заробљени украјински војници. То је урађено по узору на сличан дефиле у Москви на крају Другог светског рата, мада се мора напоменути да је овај потез проруских власти у Донбасу у супротности са међународним стандардима о поступању према заробљеницима. Са друге стране постоје бројни примери почињених

злочина над проруским становништвом на истоку Украјине, гранатирање градова и масовних цивилних жртава, мучења и чак егзекуција заробљеника, што су нарочито чиниле паравојне формације прокијевских снага.

То је био велики ударац за кијевске власти, а у следеће две седмице су доживели серију пораза од проруса, повлачење на низу праваца, колосалне губитке у људству и техници, да су примирје од 5 септембра дочекали са олакшањем. Проруси су опколили били Мариупољ, велики лучки град на обали Азовског мора, пробили блокаду Доњецка и одбацили даље противника, те успели да униште све преостале џепове у дубини своје територије, са изузетком клина код Дебаљцева и мале опкољене групе украјинских снага на терминалу Доњецког аеродрома.

Проруским снагама, упркос серији успеха у континуитету последње три седмице сукоба, примирје је такође одговарало, да консолидују своје снаге, организују живот на својој територији. То је њима било преко неопходно, јер су ЛНР и ДНР створене током непрестаних борби још од раног пролећа, и функционисале пре свега у војном домену, са импровизованим цивилним организацијама привреде и живота. Прорусима је велики проблем представљала чињеница да су значајни делови административних области Доњецка и Луганска још остали под контролом кијевских снага. Потом, у преговорима кијевска страна није показивала никакву спремност да уважи било какву, макар културну аутономију за остале области рускојезичког Југоистока, односно административних области Харкова, Дњепропетровска, Запорожја, Одесе, Херсона и Николајева. Русија и представници Новорусије који су се укључили у наставке Минских преговора, били би за почетак задовољни и од раније (у време Јануковича) извојеваним правима за Југоисток употребе руског матерњег језика као другог званичног у употреби у овим областима, заједно са украјинским, и макар у назнакама дуго најављиване децентрализације свих украјинских области у привредном и културном смислу, које би важиле и за ове области. Међутим, Кијев се у преговорима показао прилично непопустљив, показавши спремност да само за ЛНР и ДНР призна одређени специјални статус и то само за простор који се налазио у рукама Новорусије у тренутку примирја, а не и за остатак административних области, које су задржале под контролом прокијевске снаге, попут Мариупоља, Краматорска, Славјанска у Доњецкој области, и северног дела Луганске административне области.

У том правцу било је јасно да овакве противречности тешко могу бити решене за преговарачким столом, иако је простора за извесне компромисе свакако било. У Украјини подред тога фактички од преврата фебруара 2014, долази до суспензије парламентаризма и чак демократије у њеним најважнијим појавним облицима. Наиме до тада какав-такав компромис у друштву и поред изражених противречности између југоисточног дела земље и северозапада, постојао је у облику плурализма, дакле парламентаризма. Тај парламентарно-плуралистички елеменат Украјине од њеног добијања независности, који је уз сво повремено гажење и притиске, попут Наранцасте револуције, низа прекорачења Устава које је вршио председник Јушченко, ипак давао могућности за компромис у оквиру низа постојећих противречности ове земље, како у наве-

деном геополитичко-цивилизацијском обрасцу, тако са друге стране и по питању слојних и статусних разлика и супротстављених интереса. Преврат фебруара 2014. године, паралелно са преузимањем власти на улици у низу региона земље, представља напуштање до тадашњег плуралистичког система и парламентаризма који су ову земљу противречности и њене институције система и одржавали у протекле две деценије постојања. Када су потом протеклих месеци метежа и безакоња, под патронатом Запада и у потрази за каквим-таквим легитимитетом фебруарског преврата одржани у мају прво председнички, а потом у октобру и парламентарни избори, они су само потврдили да је превратничка Украјина заправо ушла у своје постдемократско време, а да заправо она земља која је пре тога егзистирала као компромис низа њених унутрашњих противречности, и уз благослов својих суседа, заправо више не постоји. Заправо она је порушила и на унутрашњем и на спољашњем плану низ својих стубова који су подупирали њене темеље. На унутрашњем плану две велике проруске странке у земљи, апсолутно доминантне на читавом Југоистоку, од чега Партија региона и убедљиво најјача у читавој земљи су практично укинуте, а Компартија и буквално забрањена. У Новорусији се није ни гласало, а на Југоистоку је излазност била изузетно мала. Напротив Новорусија је имала своје новембарске изборе који су подкрепљивали њену одвојеност, не заборавимо мајски референдум који је огромном већином показивао жељу тамошње популације за сувереношћу. Овде више не говоримо о Криму, који је постао још пре готово годину дана саставни део Русије.

Унутар западноукрајинског друштва долази до радикализације политичких ставова, и пораста утицаја крајње деснице, са врло јаким утицајем покрета и странака неофашистичке идеологије, мада је тешко тврдити да они имају апсолутну већину и у том делу земље. У средишњим деловима Украјине стање свести је умереније у сваком погледу, али новонастала нестабилност политичка и друштвена има такође своје показатеље. На Југоистоку (ван Новорусије) су политичке и друштвене слободе смањене на минимум, а у широј зони сукоба, укључујући и Харков, влада нека врста полицијског часа, док ни у Одеси и другим југоисточним крајевима није много боље. Сасвим на западу, у Закарпатској области, већинско русинско становништво је под притиском, као и мађарска национална мањина, од стране саме државе и посебно екстремистичких покрета, који иначе представљају „државу у држави“.

Ту долазимо до односа са окружењем, које се такође променило, као што је и на унутрашњем плану постфебруарска и постпревратничка Украјина изгубила свој континуитет са оном земљом која је као независна претходно егзистирала на каквом – таквом компромису својих разлика, у протекле више од две деценије постсовјетске епохе. Најзначајнији тег њене спољне сигурности и равнотеже стубова који су је подупирали је свакако Русија, која се не може третирати као пуки сусед. Напротив, Русија представља заправо матицу за бар половину украјинског становништва, док и за значајан део оне друге, северо-западне Украјине, она има значење сродне земље, одакле вуче заједничко порекло, у сваком случају сродност, и несумњиви миленијуми заједничке историје. Ту је и Заједница независних држава, а посебно Заједнички економски

простор којих је Украјина чланица. Ту су посебно јаке везе и са суседном Белорусијом, која објективно представља као северни сусед, наставак, истина специфични, али несумњиви део руског света (Руског мира), коме и сама Украјина, или бар њен Југоисток, па и Малорусија свакако теже, или су макар историјски припадали. На југозападу посебан значај има суседна Молдавија, која је такође, (макар још формално) члан ЗНД, а Тираспољска област, са проруским становништвом се издвојила и у њој се налазе проруске и чак и саме руске оружане снаге. У таквим околностима Русија није била спремна да ни *de jure*, а посебно не *de facto* призна ову постфебруарску, превратничку Украјину, а и то у перспективи само делимично и условно: без Крима свакако који сматра својим неотуђивим делом, и Новорусију као суверену, али у неком саставу *de jure* целовите, али федерализоване Украјине, где би и остатак Југоистока имао барем културну аутономију и децентрализацију, а пожељније и снажну аутономију, (на ивици федерализма).

Земље ЕУ су водиле политику постизања компромиса, где је Брисел, под утицајем Вашингтона, подржавао на један уздржан начин, власти у Кијеву. Међутим, земље ЕУ, а посебно тзв. Стара Европа (Немачка, Француска, Италија) су и од кијевских власти тражиле попуштање у правцу постизања компромисног решења украјинске кризе, а са друге стране показале спремност за увођење неких од видова економских санкција према Москви, од чијих последица трпе и саме.

Чланице ЕУ у суседству Украјине су са једне стране показивале уздржану и начелну подршку Кијеву, где се по ентузијазму истицала Пољска, а са друге стране заинтересованост за своје мањине и повластице које би од украјинске кризе и саме могле добити. Тако Мађарска тражи чак неувијено посебна права за своју мањину у Закарпатској области, где је опет развијен русински аутономизам. Румунија показује интересовање за своју мањину највише у Буковини. Словачка која је најмање наклоњена Кијеву и показује разумевање за руске интересе, и сама подсећа да је Закарпатска област до 1945. била саставни део Чехословачке. Чак и Пољска која подупире начелно чврсто Кијев у његовом сукобу са Русима, и сама има полускривене интересе у Волинији и Галицији.

Заправо Вашингтон највише показује спремност и снагу да подупире сваки украјински, посебно званични кијевски екстремизам и непопустљивост према могућности постизања истинског компромиса са Русијом и проруским делом унутар саме Украјине.

Све ове противречности у Украјини и окружењу, посебно пресудан утицај Вашингтона на власти у Кијеву и десницу на украјинском западу, олигархе, и чак директно мешање у украјинску политику, довели су до тога да је Мински споразум остајао мртво слово на папиру, или боље речено привремени предах за даљи наставак сукоба. Иако је кршења примирја било и раније, практично током читавог његовог трајања, од септембра до јануара, тек од друге половине јануара, настају борбе у континуитету, које су се потом претвориле у фронталне сукобе великих размера. У овим сукобима снаге Новорусије су аналогно

иницијативи коју су имале у завршним седмицама рата пре потписивања Минског примирја почетком септембра, постигле извесне успехе: Након 20 јануара успеле су одбацити противника нешто даље од агломерација Доњецка и Луганска, примаћи се на југу до предграђа Мариупоља. Посебан стратешки значај за борце Новорусије је опкољавање јединог преосталог стратешког клина у својој територији који је преостао код Дебаљцева, где су одсечени значајни делови украјинских снага, којима, уколико се не повуку и напусте положаје, прети уништење, слично претходним искуствима током лета које је претрпела украјинска армија.

Уз сву традиционалну превртљивост ратне среће, коју смо на простору Новорусије могли да пратимо током претходних месеци сукоба (још од раног пролећа 2014. када су избиле прве борбе), стиче се утисак да проруски борци са више срца и умешности надилазе прокијевске снаге, где само на моменте десничарски елементи, показују ентузијазам за истрајну борбу. Како прокијевске снаге нису успеле током читавог низа месеци пролећа и лета 2014. да надвладају тадашње ополоченике, односно снаге Новорусије у повоју, тешко би било за очекивање да то успеју и у перспективи, када је створена и са друге стране организована армија, истина још увек знатно малобројнија и са мањим материјалним ресурсима. Али за разлику од бораца Новорусије, који показују висок морал, уз несумњиву подршку локалног становништва, па чак и у залеђини фронта на украјинској страни, имају симпатије и на целом Југоистоку, да не говоримо о подршци сада све отворенијој у материјалу и хуманитарној помоћи, добровољцима из Русије, прокијевске снаге чине конгломерат (присилно мобилисаних, слабог регуларног кадра, укључујући командни, те мањег дела десничара, и њихових паравојних јединица, чему треба додати и стране плаћенике и инструкторе.

У том правцу у даљњем развоју сукоба свака од страна има своје адуте, где Кијев поред своје веће базе у људству за мобилизацију, може рачунати на одређену помоћ са запада, пре свега од Америке, укључујући потенцијално и све већи број инструктора, да не говоримо о материјалу и техници. Са друге стране снаге Новорусије имају одређену помоћ Русије, показале су до сада далеко већи борбени морал и умешност, а ако поред ових нових успеха на терену, постигну пренос сукоба и на остале области Југоистока, путем активирања партизанских јединица, читав фронт тзв. АТО се може срушити и померити линија дејстава ка западу, што би свакако могло натерати кијевске властодршце, да без обзира на непопустљивост коју диктира Вашингтон, најзад прихвате истинске преговоре и компромисна решења. Компромису тежи и највећи део ЕУ, посебно сила тзв. Старе Европе. Ангела Меркел и Франсоа Оланд су одиграли веома важну улогу у постизању примирја и договора у Минску (тзв. Минск 2) који је ступио на снагу 15 фебруара. Овај споразум значи примирје између две стране, док његове политичке одредбе су често условне, и због противречности интереса, тешко је за очекивати да ће у потпуности заживети. Веће су са друге стране могућности да заживи само примирје, прекид ватре, који може потрајати и месецима.

Зато се чини да је најреалније предвиђање да ће се украјинска криза и чак оружани сукоб у различитим својим видовима и фазама продужавати можда још годинама. Поједини договори, посебно примирја, представљаће заправо компромисну ситуацију, и тражење предаха две стране, најчешће и под утицајем Русије, земаља ЕУ, САД и међународног фактора посматрано у целини. На жалост се чини да ће и Кијев и проруси, имати више мотива, да постигнута примирја и договоре сматрају само као тренутни компромис, или чак само предахе за даљње покушаје да се до макар дела својих циљева дође ратним путем. То све долази због сложености украјинског питања, чињенице да је власт у Кијеву под огромним притиском непомирљивих екстремних снага и покрета западноукрајинске и посебно галичничке, иначе делом неонацистичке идеологије. Потом пресудним утицајем за истински компромис и решење украјинског чвора незаинтересоване америчке политике. Русија има далеко више мотива за постизање трајнијег споразума, пре свега у виду санкција са земљама ЕУ, али и превазилажења унутаруских друштвених и политичких разлика, пре свега у кругу елите, а мање у оквиру широких слојева друштва, о спољнополитичким приоритетима. Путин има већинску подршку руског друштва у вођењу спољнополитичке концепције, али у делу високо позициониране друштвене елите у Русији постоје значајне снаге за утилитаран однос са САД и глобалистичким, посебно финансијским центрима моћи, често из слојних или чак личних интереса.

Украјинска криза је настала крајем 2013. године, након организовања протеста прозападног дела опозиције, против владе коју су чиниле странке Партије региона и Компартије, услед замрзавања до даљњег преговора о придруживању са ЕУ. Ови протести су били нарочито снажни у западној Украјини поред оних који су трајали у Кијеву, и подразумевали су и насртаје на седишта институција власти. Након насилног преузимања власти од стране опозиције фебруара 2014. следили су немири и масовне манифестације на рускојезичком Југоистоку у правцу негодовања због фебруарског преврата и у тражењу федерализације земље. Непомирљивост нових власти у Кијеву се манифестовала употребом силе на Југоистоку, што је уз сва заштравања довело до правих војних операција током касног пролећа и лета 2014. године, пошто су Луганска и Доњецка област спровеле референдуме за независност и прогласиле сецесију. Крим се мирним путем, спроведеним референдумом вратио Русији, док су се на простору Луганске и Доњецке области водиле тешке борбе са много жртава. Проруске отцепљене републике су успеле да се одбране до краја лета, што је примирјем и споразумом у Минску 5 септембра постао привремено замрзнут сукоб. Међутим, противречности две стране, паралелно са уплитањем других сила, посебно САД и Русије, довело је до заштравања односа и поновног оружаног сукоба од друге половине јануара до средине фебруара 2015, односно новог споразума о примирју у Минску. Судбина овог примирја је неизвесна, али низ противречности међу супротстављеним странама говоре о великој могућности наставка не само украјинске кризе, већ и даљих оружаных сукоба у перспективи.

Литература:

Извори цитата

Књиге, научне монографије

1. Efimenko A., *Istorija ukrajinskog naroda*, Institut za političke studije, 1999. Beograd;
2. Жилцов С. С., *Неоконченна п'єса для оранжевой Украины*, Международные отношения, Москва, 2005;
3. Komazec Slobodan, Petrović Dragan, *Globalna i monetarna kriza i novi geopolitički i finansijski odnosi u svetu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014;
4. Naročnicka Natalija, *Rusija i Rusi u svetskoj istoriji*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2008
5. Hantington Semjuel, *Sukob civilizacija*, Službeni list Jugoslavije, Beograd 1998;
6. Carrere Hélène D'encausse, *La gloire des nations – ou la fin de l'Empire Sovietique*, Fayard Paris– Mosque, 1990;
7. Petrović Dragan, *Geopolitika postsovjetskog prostora*, Prometej Novi Sad, Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd, Novi Sad 2008;
8. Petrović Dragan, Nikolić Goran, *Geopolitika savremene Ukrajine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009;
9. Petrović Dragan, *Predsednički izbori u Ukrajini 2010*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010;
10. Petrović Dragan, *Ka multipolarnom svetskom poretku*, Pešić i sinovi, Centar za istraživanje međunarodne saradnje, Beograd 2010,
11. Rousset Marc, *La nouvelle Europe: Paris-Berlin-Moscou*, Le continent paneuropeen face au choc des civilisations, P. Godefroy de Bouillon, Paris, 2009
12. *Українці народ и культура*, Роосииская Академия наук и Национална Академия наук Украина, Наука, Москва - Киев, 2000.
13. Will the orange revolution, bear fruit? EU / Ukraine relations in 2005 and the beginning of 2006, Batory foundation, Warsaw;

Чланци у научним часописима и зборницима

1. Важдра Андрей, *Путь зла, Запад: матрица глобалной гегемонии*, АСТ, Астрель, Киев-Москва, 2006;
2. Воейков Николай Н, *Церковь, Русь и Рим*, Лучи Софии, Минск, 2000;
3. Grčić Mirko., «Geopolitičke promene na teritoriji bivšeg SSSR-a», Globus, 1995, str. 9-21;
4. Jazić Aleksandar, „Društvene linije podela u Ukrajini”, Međunarodna politika, Institut za međunarodnu politiku i privredu, broj 1134, Beograd, april-jun 2009, str. 66-80;
5. Каспэ Святослав, „Постсоветские нации в саду расходящихся тропок“, Россия в глобалной политике, при участии Foreign affairs, том 7, Н 6, ноябр-деакбрь 2009, стр. 154-163;
6. Kuzio Taras, “National Identity and History Writing in Ukraine”, Nationalities Papers, Vol. 34, No. 4, September 2006, pp- 408-427;

7. Kuzio Taras, "Russian Policy toward Ukraine during Elections", Elliott School of International Affairs, George Washington University. 2006, Heldref Publications. pp. 492-516;
8. Petrović Dragan, «Geopolitički aspekt savremene Ukrajine», Globus, broj 32, Beograd, 2008, str. 177-189;
9. Petrović Dragan "Savremena Ukrajina", Zemlja i ljudi, Beograd, 2009, sveska 59., str. 71-77;
10. Petrović Dragan, «Predsednički izbori u Ukrajini 2010. – analiza ostvarenih rezultata po administrativnim oblastima i kulturno-istorijske regionalizacije», Međunarodna politika, br. 1139, Beograd, 2010. jul-septembar 2010, str. 47-63.
11. Petrović Dragan, «Ukrajina u vreme predsedničkog mandata Viktora Janukoviča 2010-2012», Međunarodna politika, Beograd, 2012. broj 1146, april-jun 2012. str. 28-38.
12. Rodgers W. Peter, "Understanding Regionalism and the Politics of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands", Nationalities Papers, Vol. 34, No. 2, May 2006, pp 157 – 174
13. Ukraine, country report, November, 2008, Published by The PRS Group, Inc. Road, Suite East Syracuse, USA, pp. 1-60.
14. Шульга Николай Александрович, «Отношение населения Украины к украинско-российскому межгосударственному и экономическому сотрудничеству», Российский институт стратегических исследований, Проблемы национальной стратегии, Н 4, 2011, Москва, стр. 94-97.